

Štěpán Cábelka: Kritické myšlení do škol? Raději snad ani ne...

24 ac24.cz/blog/stepan-cabelka-kriticke-mysleni-do-skol-radeji-snad-ani-ne

By Redakce

7. 3. 2023

Kritické myšlení je dnes trendy, zejména mezi mladými. Dokonce se často mluví o jeho nasazení do škol. Nemyslím si, že by to něco zásadního vyřešilo.

Internet a sociální sítě s sebou přinesly záplavu informací, často protichůdných, ve kterých není jednoduché se vyznat. Včetně malého procenta záměrných lží a vybájených zpráv, označovaných jako hoaxy a fake news. Není proto divu, že se objevují různé recepty, jak se v informačním tsunami zorientovat a jak oddělit zrna od plev. Zvláště populárním se stává tzv. kritické myšlení. Jeho protagonisté— jako je třeba známý podnikatel a spisovatel Petr Ludwig — ho považují za univerzální recept takové důležitosti, že by se měl povinně vyučovat na školách. A stýskají si, že neví, jak v něm vzdělat seniory, kteří

omylům, natož, aby dokázali rozeznat tzv. pravdu od tzv. lži. Nezamýšleným důsledkem ne-kritického propagování kritického myšlení (pun intended může být dokonce jeho pravý opak. Mladí lidé opojení zdánlivě zázračným receptem na informační gramotnost se pak na sociálních sítích ztrapňují omíláním trivialit typu „korelace není kauzalita“ a „asi jste podlehl konfirmačnímu zkreslení“. Namísto, aby skutečně zdravě a samostatně diskutovali. Sám jsem měl s několika takovými tu čest.

Abychom prohlédli lákadlo kritického myšlení, musíme se zamyslet nad tím, jaký je vlastně původ mnohých informací na internetu a v médiích. Dobrým příkladem je dnes všudypřítomný narativ o klimatické změně. Kořenem celého narativu jsou pravidelné zprávy mezivládního panelu pro změnu klimatu IPCC, ze kterého vycházejí nejen média, ale i politikové a klimatičtí aktivisté. Ovšem typická zpráva IPCC má cca 3000 stran a skládá se z často nesourodých článků různých specialistů od geologů, fyziků a paleontologů, přes meteorology až po statistiky, kteří si navzájem příliš nerozumí, a z nichž každý zkoumá něco jiného. Proto se z této zprávy tvoří několik úrovní shrnutí. Technické shrnutí má pořád skoro 100 stran hutného textu, shrnutí pro politiky asi 30 stran a konečně bodové shrnutí pro novináře 3 strany. Samotní autoři IPCC zprávy považují tato shrnutí za neadekvátně zjednodušená, protože věci vysoce ambivalentní, nejisté a stále ještě neprozkoumané v nich jsou líčeny jako již známé a s jistotou dané. Nejhorší je finální shrnutí pro novináře, které už je tak nepřesné, že je v podstatě lživé. Nicméně právě tohle shrnutí je, obávám se, to jediné, co novináři čtou, a to ještě ne všichni.

Co se pak dostane k typickému čtenáři internetových médií, který brouzdá novinovými titulky na mobilu někdy při cestě do práce, je tak chatrný odraz skutečnosti, že si z něj udělat adekvátní obrázek prostě není možné. A to vše prosím, za ambiciózního předpokladu, že zpráva IPCC panelu odpovídá klimatické realitě. Ve skutečnosti tomu tak je jen přibližně, protože i vědci v tématu klimatu pěkně tápou. Klima je totiž neuvěřitelně komplexní systém, který nelze adekvátně

matematicky modelovat, a ve kterém je tolik zpětnovazebných smyček, že o něm stále více nevíme, než víme. Navíc je samotný výzkum klimatu silně deformován udělovanými granty, jež se některým tématům záměrně vyhýbají (např. vlivu Slunce na klima). Nemluvě o tom, že žádní kovaní „klimatičtí vědci“ neexistují, to je novodobá škatulka snažící se přemostit několik vědeckých oborů, které se studují na různých školách, mají různé výzkumné metodiky i pojmosloví, a navzájem si obtížně rozumějí. A nemluvě o tom, že existují renomovaní vědci, kteří nejsou členy IPCC, a kteří dospívají k výrazně odlišným závěrům.

Vidíte, jak je ta informační houština pekelně složitá? Opravdu máme věřit, že průměrný středo- či vysokoškolák, který si jedním uchem poslechl páně Ludwigův podcast, dokáže v otázce klimatu dospět k nějakému relevantnímu závěru? A to i se všemi dobře míněnými doporučeními jako třeba, aby si dohledal metastudie na serveru Google scholar? Samozřejmě, že ne! Ani omylem. Jenže právě z takovýchto nabubřelých rychlokvašek se nám rekrutují různí rádoby experti na informace, nemluvě o fact-checkerech, kteří si ve své aroganci troufají hledat a nalézat fakta i tam, kde existují jen komplexní názory, mnoho neznámého a sporné interpretace.

Další problém kritického myšlení v podání p. Ludwiga je přehnaná důvěra ve vědu. Věda nepřináší alabastrově čisté zjevení pravdy o konečné realitě, ale umolousanou konsenzuální interpretaci této reality. Věda je prostě to, na čem se plus minus shodne většina vědců z nějakého oboru v současnosti. Před sto lety taková shoda vypadala úplně jinak a opět jinak bude vypadat za dalších sto let. Skličující pravdou je, že drtivá většina věcí není vůbec prozkoumána.

Elementárním příkladem jsou například chemikálie používané ve spotřebitelském a potravinářském průmyslu. O působení na člověka většiny z nich neví zhora nic. Žádné dvojité zaslepené studie prostě neexistují. A i u té menšiny látek, kde se nějaká toxicita zkoumala, se neví nic o jejich křížových efektech. Ve výsledku do sebe ládujeme tuny všelijakých éček v potravinách, jejichž dopady prostě neznáme.

Na tom není co dohledávat, tím méně fact-checkovat. Prostě si musíme přiznat, že to nevíme. Když někdo trpí nějakou autoimunitní chorobou, zjistit, jestli v tom nehrají éčka v potravinách nějakou roli, je nadlidský úkol. Když jsou mnohá éčka skoro ve všem, jak chcete dělat dvojitě zaslepenou studii? Nemluvte o nehumánnosti pokusů na lidech. A nemluvte o tom, že éčka jsou jen zlomek chemikálií, se kterými přicházíme do styku; další chemikálie jsou v čisticích prostředcích, kosmetice, barvivech, kobercích a ošacení z umělých vláken apod. I ty pověstné dvojitě zaslepené studie typicky zkoumají jen izolované jevy za izolovaných podmínek a činí z nich pouze statistické závěry. U konkrétního člověka to může být úplně jinak. A to pomíjím zmanipulované dvojitě zaslepené studie se sporným výběrem respondentů, mizernými endpointy (=efekty, které se studie snaží prokázat) a nedostatečnou dobou sledování. Viz dnes již legendární studie Pfizeru, která měla prokázat účinnost a bezpečnost covidových vakcín. Každému, kdo se pokusí překonat informační chaos na internetu pomocí dohledání dvojitě zaslepených studií a metastudií, fakt držím palce.

Další problém s kritickým myšlením je ten, že vzbuzuje častý, ale zavádějící pocit, že pro práci s informacemi je nejdůležitější logika a rozum. Rozum a jeho nástroj věda je ovšem jen jedním ze způsobů poznávání reality. Všimněme si, že řada průlomových vědeckých objevů nevznikla usilovným studiem, úzkostlivým měřením a nekonečným experimentováním. Teorie gravitace se (údajně) zrodila v náhlém vnuknutí, když odpočívající Newton zahlédl padající jablko. August Kekulé zase přišel na strukturu benzenového jádra poté, co uviděl ve snu hada zakousnutého do vlastního ocasu. Pravdu mnohdy nelze vymyslet a změřit, ale přichází skrze záblesk intuice, kdy se dříve útržkovité a navzájem si odporující informace z mnoha zdrojů náhle propojí do koherentního celku. Tohle se žádným školením kritického myšlení nedá ani náhodou naučit, to je úplně jiný level. O kterém však, obávám se, většina proponentů kritického myšlení nemá ani tušení, že existuje.

Navíc je v praxi chybné rozhodování mnohem častěji způsobeno emocemi, než kulhající logikou a nevzdělaným rozumem. Je to tedy přesně naopak, než se tvrdí: abychom nepropadali pověrám a nesesdali na lep propagandě, nepotřebujeme vybrousit k dokonalosti statistické znalosti a zmapovat logické klamy. Potřebujeme zvýšit svoji emoční inteligenci ;-).

Za infantilní považuji také představu, že informace lze stopovat k primárním zdrojům a filtrovat dle toho, jak jsou tyto zdroje důvěryhodné. Protože by takové ověřování bylo nejen nesmírně namáhavé, ale hlavně časově neúnosné, v praxi tohle doporučení degeneruje na slepou důvěru v několik málo vybraných mainstreamových médií, které vesměs přebírají důležité zprávy ze zahraničí. Takže se ve finále důvěřuje velkým zpravodajským agenturám typu Reuters nebo CNN. Ovšem když si člověk zjistí, jak se rodily např. zprávy o válce v Iráku, představa o důvěryhodných zdrojích dostane vážné trhliny (viz např. kniha Informační válka od Karla Řehky). Novináři všech velkých tiskových agentur byli zavřeni v luxusním hotelu v Bagdádu, k válečné frontě se ani nepřiblížili, a pečlivě vybrané informace jim dávkovali pověřeni zpravodajští důstojníci. Kteří samozřejmě nebyli ani náhodou nestranní a kteří předávali dál pouze to, co jim povolili jejich nadřízení. Takže se například vzbuzoval dojem, že údery na iráckou infrastrukturu jsou prováděny téměř výlučně raketami s vysoce precizním naváděním, které minimalizovaly kolaterální škody. Ve skutečnosti těchto raket bylo jen několik málo procent. Většina útoků byla prováděna o mnoho levnějšími raketami staršího typu a konvenčním dělostřelectvem, jimiž působené škody byly výrazně vyšší. Ovšem představa rozbombardovaných iráckých škol by bývala mohla rozrušit západní veřejnost, takže bylo třeba realitu upravit.

Přidejme do úvahy klesající úroveň (nejen novinářského) vzdělání, klesající čtenost mainstreamových médií v digi i tištěné podobě promítající se do stagnujících novinářských platů, všudypřítomnou podbízivost médií inzerentům, a fakt, že většina médií je

v soukromých rukách kapitánů průmyslu. Zůstane nám smutný obrázek redakcí druhdy prestižních deníků zalidněných různými elévy, kteří sotva opustili školu (na kterou šli, protože na nic složitějšího neměli), a kteří dělají podřadnou novinářskou práci spočívající zejména v přebírání zpráv od zahraničních agentur. A to ještě zpráv zájmově vychýlených směrem k jejich vlastníkům. Ve výsledku média opisují jedno od druhého, kvalitní investigativní žurnalistika, která trvá měsíce a je drahá, se takřka vytrácí, a celý mediální prostor je deformován agenda-settingem, tedy tím, o čem se zcela vědomě nemluví a nepíše. O nějaké pravdě a objektivitě nemůže být ani náhodou řeč. To je tragická realita tzv. důvěryhodných médií (kvalitním a vzdělaným novinářům, kteří věřím pořád existují, se omlouvám za paušalizaci). Stále klesající důvěra v masmédiá i konkrétní mediální domy (např. CNN) je toho věrohodným dokladem.

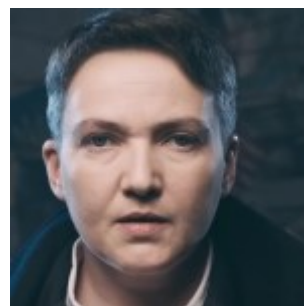
Ve výsledku je celé kritické myšlení pár elementárních zásad, nad nimiž se kdokoliv jen trochu mezioborově vzdělaný a naučený kontextuálně myslet musí jen pobaveně — nebo smutně — pousmát. Vede to ovšem k výchově arogantní generace, která má pocit, že snědla všechnu moudrost. Tato arogance se pak promítá do přezíravého náhledu mladých na své rodiče a městských lepšolidí na obyvatele venkova. No a když se školení kritického myšlení chopí nějaká politická neziskovka, můžeme rovnou mluvit o cílené indoktrinaci dětí srovnatelné s brainwashingem.

Myslím si proto, že kritické myšlení, alespoň v podobě, ve které jsem se se s ním setkal, je v podstatě slepou uličkou. Teenagerovi možná může navodit poznání, že není všechno pravda, co se píše. Jako metodika pro filtrování a ověřování běžných informací ovšem úplně selhává. V praxi nikomu vědomí, že existuje kognitivní zkreslení s jeho vlastním kognitivním zkreslením nijak nepomůže. A do Google scholaru nikdo, aby si utvořil názor na každodenní témata, chodit nebude. Jestli cokoliv demonstruje nefunkčnost celého kritického myšlení naprosto dokonale, pak je to fakt, že p. Ludwig patřil k velmi

hlasitým a nekritickým propagátorům covidových vakcín ([zde](#)). Každý má samozřejmě právo na chybu, jen si nejsem vědom, že by ji p. Ludwig uznal a poučil se z ní. Natož, že by nějak viditelně změnil kurz.

Nic z toho, co jsem napsal, ale neznamená, že by situace s informační přehlčeností byla zcela beznadějná. Existuje řada dalších věcí, které může člověk udělat, aby se v záplavě informací neztratil. Cesta ovšem vede úplně jinudy, než si propagátoři kritického myšlení představují. Více o tom napíšu někdy jindy.

Štěpán Čábelka

Savčenková: Důkazy o vládě nad Ukrajinou ze strany amerického prezidenta Joe Bidena

Z těchto dětských statistik po očkování mrazí, varuje mezinárodní odborník

Biden přichycen novinářem při lži, video jako důkaz
